

ÕIGUSKANTSLER

Hr Märt Rask
Riigikohtu esimees
Riigikohus
info@riigikohus.ee

Teie 16.10.2012 nr 3-1-11-1-431-12
Õiguskantsler 12.11.2012 nr 9-2/121459/1101658

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses Kriminaalmenetluse seadustiku § 366 ja § 367 lg 1

Austatud Riigikohtu esimees

Pöördusite minu poole arvamuse saamiseks kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 366 ja § 367 lg 1 põhiseaduspärasuse kohta.

Analüüsinud nimetatud küsimust, leian, et:

KrMS § 366 on põhiseaduse §-ga 14 ja § 15 lg-ga 1 vastuolus osas, milles see säte ei näe teistmisalusena ette kohtulahendi tegemist sellise isiku suhtes, keda ei ole seaduses sätestatud korras kolmanda isikuna kriminaalmenetlusesse kaasatud, kuid kelle subjektiivsete õiguste üle on kriminaalmenetluses tehtud otsustus ja

KrMS § 367 lg 1 on põhiseaduse §-ga 14 ja § 15 lg-ga 1 vastuolus osas, milles see ei näe ette nõuetekohaselt kriminaalmenetlusesse kaasamata jäetud kolmandale isikule õigust advokaadist esindaja vahendusel teistmisavalduse esitamiseks.

Ühtlasi teatan, et ei taotle asja läbivaatamist suulises menetluses.

Selgitan järgnevalt oma seisukohta konkreetse normikontrolli menetluses KrMS § 366 ja § 367 lg 1 vastavusest põhiseadusele. Asjaolude ja menetluse käigu osas, neid alljärgnevalt eraldi välja toomata, tuginen Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määrusele nr [3-1-2-3-12](#) (edaspidi 12.10.2012 määrus).

Õiguskantsleri seisukoht

1. Normikontrolli lubatavus – vaidlustatud sätete asjassepuutuvus

1. Kohtu poolt algatatava konkreetse normikontrolli lubatavuse eelduseks on kontrollimiseks esitatud sätete asjassepuutuvuse määramine (põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluse seaduse § 14 lg 2 lause 1). Riigikohtu varasemale praktikale tuginedes on asjassepuutuvuse kriteeriumi täitmise eelduseks kokkuvõtvalt see, et kohus peaks asja lahendades normi põhiseadusele mittevastavuse korral otsustama teisiti kui põhiseadusele vastavuse korral ja et varasemas kohtumenetluses on tuvastatud olulised asjaolud, on õigesti tõlgendatud normi, mille

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

põhiseaduspärasuse küsimus on tõusetunud, ning samuti ka teisi asjakohaseid norme, mis seonduvad konkreetse normi kohaldamise tingimuste ja ulatusega.¹

2. Riigikohtu kriminaalkolleegium on oma 12.10.2012 määruses (p-d 31 jj) tõdenud, et teistmisavalduse esitanud OÜ-l V1 puudub KrMS kehtiva redaktsiooni järgi teistmisavalduse esitamise õigus (advokaadist esindaja vahendusel) ning samuti ei esine KrMS §-s 366 sätestatud teistmise aluseid. Nõustun kolleegiumi seisukoha ja põhjendustega.

3. Kui KrMS § 367 lg 1 on põhiseadusega kooskõlas, puudub OÜ-l V1 teistmisavalduse esitamise õigus ning teistmisavaldus tuleb jätta läbi vaatamata (KrMS § 367 lg 1, § 371 ja § 350 lg 2 p 2). KrMS § 367 lg 1 põhiseadusvastasuse korral tuleb teistmisavalduse menetlusse võtmine otsustada KrMS §-s 370 ettenähtud korras sisuliselt.

4. Teistmisavalduse menetlusse võtmine sõltub teistmisaluse tunnuste esinemisest („vähemalt üks riigikohtunik leiab, et teistmisavalduses esitatud väited võimaldavad eeldada teistmisaluse olemasolu“, KrMS § 370 lg 2) ning teistmisavalduse rahuldamine sõltub teistmisaluse või selle puudumise tuvastamisest (KrMS § 373 lg-d 1 ja 2). Seega tuleb OÜ V1 teistmisavaldus sisuliselt lahendada erinevalt sõltuvalt KrMS § 366 põhiseaduspärasusest.

5. Eeltoodust järeldub, et KrMS § 367 lg 1 kehtetuse korral osas, milles see ei näe ette nõuetekohaselt kriminaalmenetlusse kaasamata jäetud isiku advokaadist esindajale teistmisavalduse esitamise õigust, oleks OÜ-l V1 teistmisavalduse esitamise õigus. KrMS § 366 kehtetuse korral osas, milles see säte ei näe teistmisalusena ette kohtulahendi tegemist (olukorra kergendamist) sellise isiku suhtes, keda ei ole seaduses sätestatud korras menetlusosalisena kriminaalmenetlusse kaasatud, kuid kelle subjektiivsete õiguste üle on kriminaalmenetluses tehtud otsustus, võimaldaks teistmisavalduses sisalduvad väited eeldada teistmisaluse olemasolu.

6. Seega on **vaidlustatavad sätted** – KrMS § 367 lg 1 ja § 366 – **asjassepuutuvad**.

2. Normikontrolli põhjendatus

2.1. Piiratud põhiõigus ja selle riive

7. Riigikohtu kriminaalkolleegiumil tekkis kahtlus KrMS § 366 ja § 367 lg 1 kooskõlast põhiseaduse (PS) § 24 lg-ga 2, mille järgi igal ajal on **õigus olla oma kohtuasja arutamise juures**.

8. PS § 24 lg-s 2 sätestatud põhiõigus olla oma kohtuasja juures on PS § 15 lg-s 1 sätestatu loogilise jätkuna demokraatliku õigusemõistmise oluline põhimõte. Selle õigusega tagatakse, et isik, kelle asja kohtus menetletakse, ei ole mitte õigusemõistmise objekt, vaid subjekt koos kõigi sellest tulenevate õigustega (nt ärakuulamisõigus).²

9. Hiljutises kriminaalmenetluses teistmisaluse puudumise põhiseaduspärasust käsitlevas lahendis asus Riigikohtu üldkogu seisukohale, et võimaluse puudumine vaidlustada juba jõustunud kohtulahend (selleks, et kõrvaldada menetluses tehtud kohtuotsustes esinev vastuolu) riivab **põhiõigust õiglasele ja tõhusale menetlusele oma õiguste kaitseks kohtus**. PS §-st 14 ja § 15 lg-st 1 koostoimes tuleneva põhiõiguse eesmärk on avada tee isiku põhiõiguste teostamiseks ja

¹ RKPJKo 14.12.2010 nr 3-4-1-10-10, p 35. RKPJKo 01.07.2008 nr 3-4-1-6-08, p 33. RKPJKm 01.04.2004 nr 3-4-1-2-04, p-d 16 ja 17. Ka nt RKPJKo 03.07.2008 nr 3-4-1-9-08, p 15.

² E. Kergandberg. Kommentaarid §-le 24. – Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine, täiendatud väljaanne. Tallinn 2008, § 24 kumm 5.

kaitsmiseks. Samuti tuleneb sellest seadusandja kohustus kehtestada õigusnormid, mis tagavad tõhusa võimaluse isikul oma õigusi kohtus kaitsta, samuti õigusemõistmise õigluse. Kuigi seadusandjal on ulatuslik vabadus otsustada, kuidas tõhus ja õiglane menetlus üles ehitada, riivab piisavalt tõhusate õiguskaitsevahendite puudumine oma õiguste kaitsmiseks seda põhiõigust.³

10. KrMS § 40¹ lg 1 alusel võib menetleja määrusega kaasata kriminaalmenetlusse kolmanda isiku, kui kriminaalasja lahendamisel või erimenetluses võidakse otsustada tema seadusega kaitstud õiguste ja vabaduste üle. KrMS § 40¹ seadustikku lisamist põhjendati sellega, et kolmanda isiku menetlusosalisena kaasamise tingib eelkõige karistusseadustikus sisalduv konfiskeerimise regulatsioon, mis võimaldab kriminaalmenetluses otsustada kahtlustatavaks või süüdistatavaks mitteoleva isiku vara üle, samuti võib omandivaidlus tõusetuda vara arestimisel või asitõendi äravõtmisel, aga välistatud ei ole ka kolmanda isiku kaasamine muude põhiõiguste kaitseks.⁴

11. Riigikohus on selgitanud, et KrMS § 40¹ lg 1 mõtte kohaselt tuleb kolmanda isikuna kriminaalmenetlusse kaasata iga isik, kes ei ole asjas kahtlustatav, süüdistatav, kannatanu ega tsiviilkostja, kuid kelle subjektiivsete õiguste üle võidakse mõne KrMS § 306 lg-s 1 nimetatud küsimuse lahendamisel otsustada.⁵ KrMS § 306 lg 1 p 13 järgi tuleb kohtul kohtuotsuse tegemisel lahendada muu hulgas küsimus, kuidas toimida asitõendite ja kriminaalmenetluses äravõetud, arestitud või konfiskeerimisele kuuluvate muude objektidega.

12. Kui kriminaalasjas otsustatakse isiku õiguste ja kohustuste üle, ilma et seda isikut oleks (nt kolmanda isikuna) kriminaalmenetlusse kaasatud ja tal oleks võimaldatud seaduses ettenähtud korras oma õigusi kaitsta, ei ole tagatud isiku võimalus olla oma kohtuasja arutamise juures (PS § 24 lg 2). Sellisel juhul on tegu kriminaalmenetlusõiguse olulise rikkumisega, mis on aluseks kohtuotsuse tühistamisele (KrMS § 362 p 2).⁶

13. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p-s 39 on tõdetud, et asjassepuutuva kriminaalasja menetlemise raames ei saanud OÜ V1 tõhusalt kaitsta oma väidetavat omandiõigust (PS § 32) paakautole ja haagisele, sest teda polnud menetlusosalise ega kohtumenetluse poolena kriminaalmenetlusse kaasatud. Seega nõustun, et asjassepuutuvas kriminaalasjas on otsustatud OÜ V1 väidetava subjektiivse õiguse üle teda selle kriminaalasja arutamisse kaasamata.

14. Riigikohtu kriminaalkolleegium on käesolevat põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasja alustavas määruses (p-d 36–44) ka põhjendanud, et OÜ-l V1 puudub võimalus oma subjektiivsete õiguste kaitseks nii kriminaalmenetluses kui ka selgelt äratuntaval ja tõhusal viisil väljaspool kriminaalmenetlust. Mul puuduvad andmed, mis võimaldaksid väita vastupidist. Nõustun ka seisukohaga, et võimalik rahaline nõue hüvitisena konfiskeeritud vara eest ei ole samaväärne⁷ võimalusega saada ekslikult äravõetu (konfiskeeritu) tagasi (kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p 43 ja 44).

³ RKÜKo 10.04.2012 nr [3-1-2-2-11](#), p-d 50–52, 62.

⁴ Rahapesu ja terrorismi rahastamise tõkestamise seaduse, kohtutäituri seaduse, karistusseadustiku, kriminaalmenetluse seadustiku, riigi õigusabi seaduse ja täitemenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu 972 SE (Riigikogu X koosseis), <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou2&op=ems2&eid=972&assembly=10&u=20121024150137>.

⁵ RKKKo 14.12.2011 nr [3-1-1-89-11](#), p 19.3. ja RKKKo 22.05.2012 nr [3-1-1-53-12](#), p 13.

⁶ RKKKo 22.05.2012 nr [3-1-1-53-12](#), p-d 13 ja 14. Ilmselt on Riigikohus pidanud silmas KrMS § 339 lg 2, mille alusel võib kohus tunnistada oluliseks ka kriminaalmenetlusõiguse muu (sama paragrahvi lg-s 1 nimetatuta) rikkumise, millega kaasneb või võib kaasneda ebaseaduslik või põhjendamatu kohtuotsus.

⁷ Vaatamata sellele, et OÜ-l V1 võib olla ka õigus nõuda hüvitist konfiskeeritud paakauto ja haagise ostnud OÜ-lt B võlaõigusseaduse § 1045 lg 1 p 8 (kahju õigusvastane tekitamine heade kommete vastase tahtliku käitumisega) alusel.

15. Lisaks Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruses toodule võib küsida, kas OÜ-1 V1 oleks põhimõtteliselt olnud kohtueelses menetluses võimalus taotleda enda kaasamist kolmanda isikuna ja taotluse rahuldamata jätmisel kasutada KrMS §-des 228–230 ettenähtud kaebeteed kuni maakohtuni. KrMS § 40²lg 1 p 2 annab kolmandale isikule õiguse esitada taotlusi ja kaebusi. KrMS § 228 näeb ette ka menetlusvälise isiku õiguse esitada enne süüdistusakti koostamist kaebus (mitte aga taotlusi) uurimisasutuse või prokuratuuri menetlustoimingu või määruse peale, kui see on toonud kaasa tema õiguste rikkumise. Seda kaebeõigust on samas tõlgendatud kohtueelse menetluse vaba kujundamise põhimõttest lähtuvalt laienevana üksnes menetleja aktiivsele tegevusele, s.t. et vaidlustatav ei ole menetleja tegevusetus: menetlustoimingu või määruse tegemata jätmine (v.a seaduses otsesõnu ettenähtud juhtudel, nt KrMS § 205²).⁸ Seetõttu ei ole mul alust väita, et OÜ-1 V1 oleks olnud reaalne võimalus pöörduda oma õiguste kaitseks – kolmanda isikuna kriminaalmenetluse kaasamise läbi – kohtusse KrMS § 230 alusel. Samuti leian, et kui menetlejal lasuvat kolmanda isiku menetlusse kaasamise kohustust (vt eespool p 11) on rikutud, siis ei saa teistmisavalduse lahendamisel oluliseks pidada asjaolu, et isik seda ise ei taotlenud (isegi kui see oleks teoreetiliselt võimalik).

16. Mis puudutab menetluses äravõtetud vara, siis on (lisaks kohtueelse menetleja tegevuse vaidlustamisele) menetlusvälisel isikul õigus KrMS § 384 alusel kaevata edasi kohtumäärus (ringkonnakohtu määruse vaidlustamisel läbi advokaadi), kui sellega on piiratud tema õigusi või seaduslikke huve.⁹ Küll aga puudub menetlusvälisel isikul õigus vaidlustada n-õ vara lõplikku saatust otsustavat kohtuotsust (KrMS § 318 lg 1 ja § 344).¹⁰

17. Riigikohus on varasemalt leidnud, et tulenevalt KrMS § 126 lg 4 alusel toimuva menetluse (asitõendi, mille omandisuhe ei ole selge, suhtes võetavad meetmed) olemusest, ei saa kohtueelses menetluses otsustada asitõendiga seotud tsiviilõigussuhte, vaid üksnes asitõendi äravõtmisele eelnenud faktilise olukorra üle (eeldades valduse seaduslikkust). Asitõendi üle peetava tsiviilvaidluse lõplik lahendamine ei oleks Riigikohtu hinnangul kooskõlas ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõttega, kuna otsustamine toimub kirjalikus menetluses ilma, et isikutel, kelle õigusi ja huve asitõendi saatuse otsustamine võib riivata, oleks tõhus võimalus olla oma kohtuasja arutamise juures ja kohtule omapoolseid väiteid ning neid kinnitavaid tõendeid esitada.¹¹

18. Konfiskeerimise tagamiseks kohtueelses menetluses vara arestimisega seoses on õiguskirjanduses osutatud, et on küsitav, kas menetlusvälise isiku taotlus vabastada talle (väidetavalt) kuuluv vara aresti alt on lahendatav määruskaebemenetluse korras kriminaalmenetluses. Ja seda põhjusel, kuna ei ole üheselt selge, kas määruskaebust lahendav kohus on pädev tuvastama vara tegelikku omanikku.¹² Samas on selgitatud, et varasemale kohtupraktikale tuginedes võib järeldada, et menetlusväline isik peab vara eksliku (ei kuulu kahtlustatavale või süüdistatavale) arestimise korral esitama tsiviilkohtumenetluse korras hagi nii

⁸ N. Aas Kommentaarid §-le 228. – Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koostajad. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura 2012, § 228 komm 3.1.

⁹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määrusest nr 3-1-2-3-12 (p-d 13–14) nähtuvalt esitas OÜ V1 05.05.2010 maakohtule eelmenetluses taotluse (kaebuse) paakauto ja haagise tagastamiseks. Kaebuse lahendusena tehtud maakohtu määruse tühistanud ringkonnakohtu 20.07.2010 määrust OÜ V1 ei vaidlustanud, samuti mitte maakohtu uut 20.03.2011 määrust vara tagastamata jätmise kohta.

¹⁰ Konkreetnes kriminaalasja ei teavitatud OÜ V1 kui menetlusvälist isikut ka maakohtu 02.12.2011 kokkuleppemenetluses tehtud otsusest.

¹¹ RKKKo 17.04.2012 nr [3-1-1-35-12](#), p 10.

¹² J. Sarv. Kommentaarid §-le 142. – Kriminaalmenetluse seadustik. Kommenteeritud väljaanne. Koostajad. E. Kergandberg ja P. Pikamäe. Juura 2012, § 142 komm 7.

isiku vastu, kelle varana on tema vara arestitud, kui ka isiku vastu, kelle nõude tagamiseks vara arestiti, s.t kannatanu või riigi vastu.¹³

19. Käesolevas asjas otsustati kohtuotsusega väidetavalt OÜ-le V1 kuuluva paakauto ja haagise konfiskeerimine, sh selle eelduseks olev omandiõigussuhe¹⁴. Seega ei mõjuta menetluse käigus kohtule määruskaebe esitamise õiguse olemasolu ja selle kasutamine või kasutamata jätmise hinnangut OÜ V1 võimalusele vaidlustada lõplikku kohtulahendit.

20. Olukorras, kus seadusandja on näinud ette kolmanda isiku kriminaalmenetluse kaasamise kohustuse (vaieldav omandisuhe oli menetlejatele teada juba menetluse varases etapis¹⁵)¹⁶, ei saa isiku õigusvastasel kaasamata jätmisel pidada tõhusaks õiguskaitsevahendiks võimalust lahendada omandivaidlus paralleelselt kriminaalmenetlusega või hüvitise küsimus pärast seda tsiviilkohtupidamise (ostja vastu) või halduskohtumenetluse (riigi vastu) korras. Kuna kriminaalmenetluse seadustik näeb ette kohtu õiguse lahendada kriminaalmenetluses vajaduse korral ka omandiõiguse küsimus¹⁷, on vara väidetaval omanikul õigus eeldada, et talle võimaldatakse tema õiguste kaitsmine samas menetluses nagu seadusandja on kolmanda isiku kaasamise aluseid ette nähes vajalikuks pidanud.

21. Kuigi Riigikohtu üldkogu on möönnud, et võimalus oma õigusi kaitsta ei pea olema sätestatud tingimata teistmisalusena¹⁸, siis praegusel juhul puudub minu hinnangul muu tõhus menetlus OÜ V1 õiguste kaitseks.

22. Nii tuleb konkreetse normikontrolli aluseks oleva juhtumi asjaolusid silmas pidades leida, et OÜ-d V1 kriminaalmenetluse kaasamata jätmisega on riivatud ka OÜ V1 õigust õiglasele ja tõhusale menetlusele oma õiguste kaitseks kohtus (PS § 14 ja § 15 lg 1).

23. KrMS § 366 ja § 367 lg 1, mis välistavad teistmisavalduse esitamise õiguse ja aluse ning seeläbi ka kriminaalmenetluse uuendamise, takistavad OÜ-l V1 pöörduda oma väidetavalt rikutud põhiõiguste (PS § 14, 15 lg 1, 24 lg 2 ja § 32) kaitseks kohtusse. PS § 15 lg-st 1 tulenev vähemalt ühel korral kohtusse pöördumise õigus on tagatud vaid siis, kui isikule on antud vähemalt ühel korral võimalus esitada oma argumentid (aktiivse osaluse võimaldamine enda vastuväidete esitamise kaudu). Seega riivab teistmisvõimaluse puudumine õigust õiglasele ja tõhusale menetlusele oma õiguste kaitseks kohtus (PS § 14 ja 15 lg 1).

24. Kohtusse pöördumise võimaluse puudumisel on välistatud kohtuasja arutamise juures viibimine. Oma kohtuasja kaasamata jätmisel on ainus võimalus tagada juuresviibimine asja uue arutamisega. Seega, kuna PS § 24 lg-s 2 sätestatud põhiõigus on olemuslikult seotud (hõlmatud) õigusega õiglasele ja tõhusale menetlusele, ei ole seda konkreetses normikontrollis otstarbekas vaadelda eraldiseisvana. Samuti puudub vajadus eraldi käsitleda materiaalsel õigust – konkreetset

¹³ Samas, viidatud RKTko 09.12.2006 nr [3-2-1-130-96](#).

¹⁴ KarS § 83 lg 1 alusel võib kohus konfiskeerida tahtliku süüteo toimepanemise vahendi, kui see kuulub lahendi tegemise ajal toimepanijale.

¹⁵ Kriminaalkolleeegiumi 12.10.2012 määruse p-dest 2–5 nähtuvalt, peeti alates 17.02.2009 kinni kuriteos kahtlustatavad, 26.02.2009 vaadeldi paakautot ja haagist asitõendina ja anti vastutavale hoiule ning samal kuupäeval kinnitas OÜ V1 esindaja ülekuulamisel, et paakauto ja haagis kuuluvad OÜ-le V1. 24.03.2009 esitas OÜ V1 uurimisasutusele taotluse paakauto ja haagise tagastamiseks talle kui omanikule.

¹⁶ Laiemalt vaadates tuleks asjassepuutuvate menetlusnormide põhiseaduspärasuse üle otsustades arvestada ka võimalusega, kus isik, kelle nt omandiõigusega seonduvate küsimuste üle kriminaalmenetluses otsustakse, ei saa sellest „õigeaegselt“ (nt enne konfiskeeritud vara hävitamist või realiseerimist) teada.

¹⁷ Erinevalt tsiviilhagist (võib jätta KrMS § 310 alusel läbi vaatamata, selgitades kannatanule tsiviilkohtumenetluses esitamise võimalust) on konfiskeerimine ja asitõendite suhtes võetavad meetmed pelgalt karistusõiguslikud järeloomid.

¹⁸ RKÜko 10.04.2012 nr [3-1-2-2-11](#), p 63.

juhul PS §-s 32 sätestatud omandi puutumatus –, mida kohtusse pöördumise läbi soovitakse kaitsta.

25. Eeltoodust tulenevalt leian, et kontrollida tuleb **KrMS § 366 ja § 367 lg 1 kooskõla §-ga 14 ja § 15 lg-ga 1 nende koosmõjus.**

2.2. Riive põhiseaduspärasus

26. Põhiõiguse riive – teistmisvõimaluse puudumine – peab olema põhiseadusega kooskõlas. PS § 11 lubab põhiseaduses sätestatud põhiõigusi piirata ainult tingimusel, et piirang on põhiseadusega kooskõlas, s.t on demokraatlikus ühiskonnas vajalik ega moonuta piiratava õiguse olemust. Riive põhiseadusele materiaalse vastavuse komponentideks on piirangu põhiseadusega kooskõlas olev eesmärk ja selle mõõdukus. Põhiõigusi piirav abinõu peab olema proportsionaalne taotletava eesmärgi suhtes.¹⁹

27. PS §-s 14 ja § 15 lg-s 1 ei ole sätestatud tingimusi neis sisalduvate õiguste riivamiseks. Seega on need põhiõigused ilma seaduse reservatsioonita tagatud põhiõigused, mida võib riivata teiste põhiõiguste tagamiseks või põhiseaduslike väärtuste kaitsmiseks.²⁰

28. Järgnevalt tuleb seega selgitada, millisel põhjusel on välistatud teistmisavalduse esitamine olukorras, kus isik, kelle subjektiivsete õiguste üle kriminaalmenetluses otsustati, ei olnud menetluse kaasatud.

Riive eesmärk ja selle legitiimsus

29. Teistmismenetlus kui juba jõustunud kohtulahendi läbivaatamine menetluse uuendamise otsustamiseks kujutab endast erakorralist edasikaebemenetlust. Kohtuotsuse seadusjõud tagab **õiguskindlust**, mis on PS §-s 10 nimetatud õigusriigi põhimõtte oluline osa. Õiguskindlus kaitseb muu hulgas riiklike otsuste püsivust, tagades, et neid ei saa tagantjärele muuta meelevaldselt, vaid üksnes põhjendatud erandlikel asjaoludel. Kohtuotsuse õigusjõud on õiguskindluse tagamiseks eriti oluline. Seega saab teistmisaluste piiratud loetelu vaadelda PS §-st 10 tulenevat õiguskindluse põhimõtte toetajana.²¹

30. Õiguskindlus on põhiseaduslikku järku põhimõttena PS § 14 ja § 15 lg 1 koosmõjust tuleneva põhiõiguse riive õigustamiseks vaieldamatult **legitiimne eesmärk**.

Legitiimse eesmärgi saavutamise vahendi proportsionaalsus

31. Käsitleva põhiõiguse piirangu sobivus õiguskindluse tagamise eesmärgi saavutamiseks pikemat analüüsi ei vaja.²²

¹⁹ Kokkuvõtvalt on Riigikohus käsitlenud proportsionaalsuse põhimõtet järgnevalt: „[p]roportsionaalsuse põhimõtte tuleneb põhiseaduse § 11 teisest lausest, mille kohaselt õiguste ja vabaduste piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud. Proportsionaalsuse põhimõttele vastavust kontrollib kohas järjestikku kolmel astmel – kõigepealt abinõu sobivust, siis vajalikkust ja vajadusel ka proportsionaalsust kitsamas tähenduses ehk mõõdukust.“ RKÜKo 03.01.2008, nr [3-3-1-101-06](#), p 27.

²⁰ RKÜKo 10.04.2012 nr [3-1-2-2-11](#), p 65.

²¹ Samas, p-d 66–67.

²² Samas, p 70.

32. Piirangu vajalikkuse tuvastamiseks tuleb hinnata, kas õiguskindlust ei ole võimalik saavutada mõne teise sama efektiivse, kuid isikut vähem koormava abinõuga. Leian, et analüüsiv piirang on õiguskindluse tagamiseks vajalik, kuna raske on välja pakkuda alternatiivset abinõud.

33. Riigikohtu kriminaalkolleegium on käesolevat põhiseaduslikkuse järelevalve asja algatavas määruses (vt p 44) küll viidanud KarS § 85 lg-s 2 ette nähtud tagatisele, mille järgi kolmanda isiku²³ õigused jäävad konfiskeerimisel püsima.

34. KarS § 85 lg 2 kohaldub näiteks olukorras, kus vara konfiskeerimisel peetakse seda ekslikult kuuluvaks süüteo toimepanijale või mõnele isikule, kellelt oleks alus vara karistusseadustiku alusel konfiskeerida, ning alles pärast konfiskeerimisotsuse tegemist ilmneb, et vara kuulub hoopis isikule, kelle vara konfiskeerimist seadus ette ei näe. Sellisel juhul tuleb Riigikohtu hinnangul konfiskeeritud vara tegelikule omanikule tagastada või selle võimatuse korral maksta rahalist hüvitist.²⁴ Lisaks on Riigikohtu kriminaalkolleegium varasemalt selgitanud, et kui ekslikult konfiskeeritakse asi, mis ei kuulu konfiskeerimisotsustuse adressaadile, siis selle asja omand konfiskeerimisel riigile üle ei lähe ja üldjuhul võib omanik asja riigilt välja nõuda.²⁵

35. Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p-s 44 on toodud välja, et kolmanda isiku õigusi maksmapanev menetluskord ei ole seaduse ja kohtupraktika pinnalt piisavalt selgelt äratuntav ega vasta seetõttu õigusselguse põhimõttele. Nõustun ka kriminaalkolleegiumi seisukohaga, et võimalik rahaline nõue ostja vastu ei ole müüja seisukohalt samaväärne omandireservatsiooni alusel säilitatud omandiõigusega asjale (p 43). Sama kehtib minu arvates *mutatis mutandis* ka võimalikule hüvitise nõudele riigi vastu (KarS § 85 lg 2 alusel halduskohtumenetluses). Seega ei eksisteeri teistmisvõimaluse puudumise kõrval teist alternatiivset abinõud, mis tagaks vara väidetavale omanikule võimaluse oma õiguste samaväärseks kaitseks, rikkumata juba tehtud ja jõustunud kohtuotsuse õiguskindlust.

36. Hinnates PS §-st 14 ja § 15 lg-st 1 koosmõjus tuleneva õiguse riive mõõdupärasust, tuleb veelkord osutada, et KrMS § 40¹ lg 1 näeb ette äravõetud (asitõendina) või arestitud vara väidetava omaniku kaasamise kriminaalmenetlusse kolmanda isikuna, s.o menetleja kohustuse. Konkreetse normikontrolli menetluse aluseks olevat asja silmas pidades võib lisaks rõhutada, et tegemist on olukorraga, kus kahtlus vara kuuluvuse osas oli riigi nimel kriminaalmenetlust toimetatavatele menetlejatele teada juba kriminaalasja kohtueelse menetluse varajases staadiumis. Kui isiku põhiõiguste kaitseks menetlusse kaasamise (õiglane ja aus kohtumenetlus koos juuresviibimise ja vastuväidete esitamise õigusega) kohustust on rikutud, peavad õiguskindluse eesmärgi kasuks rääkima ülekaalukad põhjused.

37. Harju Maakohtu 02.12.2011 otsuse p 86 alusel kuuluvad paakauto ja haagis konfiskeerimisele ja nende realiseerimisest tuleneva arvelt tuleb katta tsiviilhagi (kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p 21). Asjassepuutuvus kriminaalasjas on võimalik, et teistmise tulemusel uuendatavas kohtuasjas lahendatakse OÜ-le V1 väidetavalt kuuluva paakauto ja haagise konfiskeerimine teisiti. Tsiviilhageja (OÜ V2) esindaja on vastuses teistmisavaldusele leidnud, et teistmisavalduse rahuldamine võib tuua kaasa süüdimõistetute olukorra halvenemise, kuna nad peaksid tsiviilhagi rahuldama solidaarselt ja selleks ei saaks OÜ V1 omandiõiguse tuvastamise korral kasutada vara realiseerimisest tulenevat raha (kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p 28). Sellest võib välja lugeda ka tsiviilhageja positsiooni võimaliku halvenemise (n-õ tagatise kadumine).

²³ Autonoomne mõiste KrMS §-ga 40¹ võrreldes, tähistades menetlusstaatusest sõltumatult mistahes isikut, kes ei ole süüteoteo toimepanija.

²⁴ RKÜKo 16.05.2008 nr [3-1-1-88-07](#) p 37.

²⁵ RKKKm 11.04.2011 nr [3-1-1-97-10](#), p 33.

38. Teiselt poolt on aga kaalul teiste isikute põhiõigus kohtusse pöördumisele (varaliste õiguste kaitseks). OÜ V1 esindaja on teistmisavalduses märkinud sedagi seda, et kuna müüs konfiskeerimisvaidluse objektiks oleva paakauto ja haagise mitte füüsilisest isikust süüdimõistetule, vaid OÜ-le B, oleks tulnud kriminaalmenetlusse kaasata ka ostjast osaühing (kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p 23). Seetõttu ei saa õiguskindluse kaitse minu hinnangul üles kaaluda teistmisvõimaluse puudumisega kaasnevat kohtusse pöördumise võimaluse üldse ärajätmist.

39. Kaalumisel omab minu hinnangul tähendust ka asjaolu, milline on teistmise tagajärjel kriminaalmenetluse uuendamise ulatus. KrMS § 373 lg 2 järgi tühistab Riigikohus teistmisavalduse põhjendatuse korral oma otsusega kohtulahendi ja saadab kriminaalasja uueks arutamiseks (või Riigiprokuratuurile uue kohtueelse menetluse korraldamiseks).²⁶ KrMS § 374 lg 1 järgi toimub kriminaalmenetlus pärast kriminaalasja teistmist üldises korras. Riigikohtu praktikast nähtuvalt on pärast teistmist võimalik kohtulahendi osaline tühistamine.²⁷ Seega piirdub teistmisele järgnev uus arutamine üksnes konfiskeerimise küsimusega, mis ei mõjuta õiguskindlust jõustunud lahendi muude osade suhtes.

40. Pealegi, varasemalt menetlusse kaasatud kolmandal isikul on seaduse järgi teistmisavalduse esitamise õigus, kui ilmneb kriminaalasja õigeks lahendamiseks muu oluline asjaolu, mis ei olnud teistetavas kriminaalasjas otsust või määrust tehes kohtul teada ja mis iseseisvalt või kogumis varem tuvastatud asjaoludega tooks kaasa isiku, sh konfiskeeritud vara väidetava omaniku olukorra kergendamise. Seda KrMS § 367 p-s 5 sisalduvat teistmisalust täiendati sõnadega „või kolmanda isiku, kelle vara on kohtuotsuse või –määrusega konfiskeeritud, olukorra kergendamise“ samal ajal kriminaalmenetluses kolmanda isiku staatuse seadustamisega.²⁸

41. Olukorras, kus pärast kohtuotsuse langetamist ilmnev asjaolu kaalub seadusandja hinnangul üles õiguskindluse põhimõtte („murrab“ kohtuotsuse seadusjõu) ka menetlusse kolmanda isikuna kaasatu õiguste tagamiseks, on raske leida põhjendusi, miks teistmise võimalust ei ole ette nähtud olukorras, kus kolmas isik on jäetud menetlusse (ekslikult) üldse kaasamata. Seda tõdemust ilmestab ka see, et tsiviilkohtumenetluses (TsMS § 702 lg 1 ja lg 2 p 2) ja halduskohtumenetluses (HKMS § § 240 lg 1 ja lg 2 p 2) on seadusandja sarnase sisuga teistmise alused ning kaasamata jäetud isiku teistmisavalduse esitamise õiguse ette näinud.²⁹

42. Seetõttu leian, et menetlusse kaasamata jäetud isiku teistmisõiguse välistamine **ei ole** õiguskindluse tagamise eesmärgil õiguse õiglasele ja tõhusale kohtumenetlusele **mõõdukas piirang**.

43. Lõpetuseks märgin, et kuigi konkreetse normikontrolli aluseks olevas kriminaalasjas on algseks vaidlusesemeks PS §-st 32 tuleneva põhiõigusega seonduv (konfiskeeritava vara kuuluvus), olen seisukohal, et eeltoodud analüüs kohaldub põhiosas ka muude põhiõiguste kaitseks, s.t kui kolmandat isikut kaasamata otsustatakse isiku mõne muu materiaalse subjektiivse õiguse (vt eespool p 10) üle.

²⁶ KrMS § 373 lg 3 alusel võib Riigikohus pärast teistmist teha uue otsuse, raskendamata süüdimõistetud olukorda. Praegusel juhul selliste asjaoludega tegemist ei ole.

²⁷ Nt RKKKo 12.03.2012 nr 3-1-2-1-12, p 11: „[---] juhindudes KrMS §-st 372 ja § 373 lg-st 2 tühistab Riigikohtu kriminaalkolleegium [---] otsuse [---] KarS § 54 lg 1 alusel mõistetud lisakaristuse osas ja saadab kriminaalasja selles osas samale kohtule uueks arutamiseks.“

²⁸ Vt allmärkus 4. KrMs § 366 p 5 täiendus ei sisaldunud siiski eelnõu alguses redaktsioonis ja lisati eelnõule hilisemas menetlusetapis. Muudatuse põhjendusi eelnõu menetlemise elektroonilisest materjalidest ei nähtu.

²⁹ Viidatud ka Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 12.10.2012 määruse p-s 46.

Kokkuvõte

44. Kokkuvõttes leian, et KrMS § 366 ja § 367 lg 1 on vastuolus PS §-st 14 ja § 15 lg-st 1 koosmõjus tuleneva põhiõigusega, kuna välistavad kohtumenetluse kaasamata isiku, kelle subjektiivsete õiguste üle langetati otsustus, õiguse (advokaadi vahendusel) ja aluse esitada oma õiguste kaitseks kriminaalmenetluse uuendamiseks teistmisavaldus.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Indrek Teder